

Шайланова М.М., Тургунова А.

ӨЗ АЛДЫНЧА ИШТӨӨ ОКУУЧУЛАРДЫН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН
КАЛЫПТАНДЫРУУНУН НЕГИЗГИ ФОРМАСЫ КАТАРЫ

Шайланова М.М. Тургунова А.

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА КАК ОСНОВНАЯ ФОРМА
ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

M. Shailanova, A. Turgunova

INDEPENDENT WORK AS THE MAIN FORM OF FORMATION
OF STUDENTS' COMPETENCE

УДК: 378.147.88

Бүгүнкү күндө адамдын ийгиликке жетиши жаңы технологияларды жөндөп кетишинен, өзгөрүп туруучу эмгек шартына бат көнүп кетүүсүнөн б.а. анын компетенттүүлүгүнө көз каранды болот. Макалада окуучулардын өз алдынча иштерин уюштуруунун теориялык жана практикалык жактары каралган. Математика курсунда окуучулардын өз алдынча иштөөсүнүн сапатын жогорулатуучу билимдик мамиле жана компетенттүүлүк мамилелер каралып, алардын практикада колдонулушу мүмкүнчүлүктөрү аныкталган. Компетенттик мамиле түшүнүгүнүн маңызы жалпы адамзаттык, улуттук баалуулуктардын алкагында окуучуларда коом үчүн, анын жеке өзү үчүн зарыл болгон компетенцияларды калыптандырууда жана өнүктүрүүдө турат. Стандарттын биринчи мууну «билимге ээ болуучулук», «билим алуучулук» парадигмасына ылайыкталгандыгына күбө болсок, эми учурдагы зарылчылык – стандарттын жыйынтыктуулук, кайтарымдуулук, башкача айтканда «ишмердүүлүк» парадигмасына негизделиши белгиленди.

Негизги сөздөр: өз алдынча иштөө, компетенттүүлүк, билимдик мамиле, компетенттүүлүк мамиле, креативдик ишмердүүлүк, инсан, багытталган окуу, репродуктивдүү, продуктивдүү.

В настоящее время успех человека зависит от усвоения им новых технологий, от адаптации к меняющимся условиям труда, т.е. от его компетентности. В данной статье были рассмотрены теоретические и практические аспекты организации самостоятельной работы учащихся. В курсе математики рассмотрены образовательные и компетентностные подходы, повышающие качество самостоятельной работы учащихся и определены возможности их применения на практике. Суть понятия компетентности заключается в формировании и развитии учащихся в рамках общечеловеческих, национальных ценностей, формировании компетенций, необходимых для общества и для личности. Если мы видим, что первое поколение стандарта адаптировано к парадигме «приобретение знаний», «обучение», то нынешняя потребность состоит в том, чтобы стандарт базировался на парадигме эффективности, взаимности, т.е. «активности».

Ключевые слова: самостоятельная работа, компетентностный, образовательный подход, компетентностный подход, креативная деятельность, личность, ориентированное обучение, репродуктивный, продуктивный.

At present, a person's success depends on his assimilation of new technologies, on adaptation to changing working conditions, i.e. from his competence. This article examined the theoretical and practical aspects of organizing students' independent work. In the course of mathematics, educational and competence-based approaches are considered that improve the quality of students' indepen-

dent work and the possibilities of their application in practice are determined. The essence of the concept of competence is in the formation and development of students in the framework of universal, national values, the formation of competencies necessary for society and for the individual. If we see that the first generation of the standard is adapted to the paradigm of «acquisition of knowledge», «learning», then the current need is that the standard is based on the paradigm of efficiency, reciprocity, i.e. «activity».

Key words: independent work, competence-based, educational approach, competence-based approach, creative activity, personality, oriented learning, reproductive, productive.

Билим берүү системасындагы өзгөрүү экономикадагы болуп жаткан өзгөрүүлөргө, өлкөнүн социалдык турмушуна ылайыктуу, дүйнөлүк билим берүү системасында интеграциялоого багыттап жатат. Бүгүнкү күндө адамдын ийгиликке жетиши жаңы технологияларды жөндөп кетишинен, өзгөрүп туруучу эмгек шартына бат көнүп кетүүсүнөн б.а. анын компетенттүүлүгүнө көз каранды болот. Эгерде, коомдун өнүгүүсүнө ар тараптан активдүү катышып, алдына койгон максаттарына жеткиси келсе, анда мугалим өзүнүн чыгармачыл активдүүлүгүн тынымсыз өркүндөтүп, жеке жөндөмдүүлүгүнүн коштоосунда үзгүлтүксүз билим алуу менен аларды өнүктүрүп туруусу зарыл. Демек, азыркы жаңы доордогу билим берүү системасына өзүн-өзү өнүктүрө алган, өз алдынча билим алып, аны практикада колдоно билген, ар кандай шарттарда өз алдынча иш жүргүзүүгө жана натыйжалуу чечүүгө жөндөмдүү боло алган инсанды даярдоо талабы коюлууда.

Билим берүүнүн жаңы мамлекеттик стандарты Өкмөт тарабынан кабыл алынып, ал 2014-жылы бекиген. Ал стандарт билим берүүнүн реформасын аныктаган негизги документтердин бири. Анткени буга чейин окутуунун мазмунун аныктаганда билимге басым жасалса, эми азыр билимдин күтүлүүчү натыйжасына, окутуу процессинде балдар алган билимин турмушта колдоно алабы, тагыраак айтканда жаңы предметтик стандарт окуучунун мектепте алган билимин иш жүзүндө пайдалана билүүгө багытталган.

Билим берүүнүн заманбап системасынын башкы максаты – сапаттуу билим берүүнүн шарттарын түзүүнү камсыз кылуу. Билим берүүнүн

сапатын жогорулатуунун негизги шарты – бул компетенттүүлүк мамилени киргизүү.

Компетенттуулук мамиле жалпы билим берүүнүн мазмунун модернизациялоонун стратегиясында билим берүүнү жаңылоонун багыттарынын бири болуп эсептелет. Жалпы билим берүүнүн жаңыланган мазмунунун негизинде окуучулардын негизги компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу жана өнүктүрүү болуп саналат [5].

Билим берүүдөгү компетенттүүлүк мамиле бул окутуунун максаттары конкреттүү функцияларды аткаруу эле эмес, билим берүү процессинин натыйжаларына интеграцияланган талаптар менен да байланыштырылат.

Компетенттүүлүккө негизделген мамиле боюнча биринчи орунга окуучулар билим алган маалыматтын саны эмес, турмуштагы иш-аракеттерде келип чыгуучу маселелерди чече билүүчүлүгү жана ишмердүүлүк ыкмаларын өздөштүрө билүүчүлүгү коюлат. Мындай билгичтиктерди өнүктүрүү ыкмасы – бул окуучунун кызыгуу багытын аныктоону, өз алдынча иш аракет жасоого даярдоону жана көп кырдуу билгичтиктерди калыптандырууну көздөгөн анын атайын уюштурулган ишмердүүлүгү.

Компетенттүү мамиле – инсанга багытталган окутууну, маалымат технологияларды пайдаланууга, алган билимдерин практикада жана жашоодо колдоно алууга жөндөмдүү инсанды калыптандырууга шарт түзүү.

Компетенттик мамиле түшүнүгүнүн маңызы жалпы адамзаттык, улуттук баалуулуктардын алкагында окуучуларда коом үчүн, анын жеке өзү үчүн зарыл болгон компетенцияларды калыптандырууда жана өнүктүрүүдө турат. Стандарттын биринчи мууну «билимге ээ болуучулук», «билим алуучулук»

парадигмасына ылайыкталгандыгына күбө болсок, эми учурдагы зарылчылык – стандарттын жыйынтыктуулук, кайтарымдуулук, башкача айтканда «ишмердүүлүк» пардигмасына негизделиши белгиленди.

Заманбап илимдин жогорку жетишкендиктерине негизделген жана компетенттүүлүк мамилелерге байланышкан окутуу азыркы учурдун талабы. Ошондуктан, билимдик жана компетенттүүлүк мамилелердин айырмасын билүү менен, компетенттүүлүккө негизделген билим берүүнүн милдеттеринин ишке ашырууну болуп саналат.

Компетенттүүлүккө негизделген билим берүү – билимдин максаты жана милдеттеринен келип чыга турган инсанга зарыл болгон турмуштук, кесиптик, социалдык билимдердин, билгичтиктердин жыйындысы калыптандыруу дегенди билдирет.

Билимдик мамилени ишке ашырууда мугалим тышкы берилген шарттар менен аныкталуучу жалпы эрежелерди, принциптерди, алгоритмдерди калыптандырат. Окуучулар:

- Жогорку теориялык билимдерге ээ болушат;
- Мыкты эске тутууга өбөлгө түзөт;
- Көндүмдөрдү жана жөндөмдөрдү талап кылбайт;
- Үйрөнгөн материалдарын өз алдынча колдонот;
- Практикалык ишмердүүлүктө кыйынчылыктар болот.

Буга ылайык, «салттуу окутуу менен интерактивдик окутууда» айрым окумуштуулардын ой-пикирлерин эске алуу менен биз төмөндөгүдөй жыйынтыкты алабыз.

Билимдик (салттуу окутуу) мамиле жана компетенттүүлүк (интерактивдик окутуу) мамилелердин айырмачылыктары	
Билимдик мамиле. <i>Салттуу окутуу – билимге таянат</i>	Компетенттүүлүк мамиле. <i>Компетенттүүлүккө багытталган окутуу – билгичтик, көндүмгө негизделет</i>
Окуучулардын ишмердүүлүгү белгилүү бир маалыматты көңүл коюп угуу, аны эстеп калуу жана кайрадан жасап берүүгө багытталган. Бул - типтүү маселе, көнүгүүлөрдү чыгаруу, көнүгүүлөрдү үлгү же алгоритм боюнча аткаруу ишке ашат	Окутуу жана текшерүү стандарттуу эмес түрдө жүрүп, кийинки этаптагы өз алдынча иш аракетке даярдык түзүлөт
«айтып берем» Мисалы, аныктамасын, касиетин, формуласын ж.б.у.с.	«колдоно билем» теманын мазмунун түшүнөт, аларды белгилүү кырдаалдарда колдонот, байланыштырат, татаал эмес эксперименттерди өз алдынча жүргүзө алат
Мугалим жоопкерчиликтүү жана демилгечи	Мугалим уюштургуч катары окуу процессин уюштуруп, багыт берет, модератор
Окуучу - баш ийүүчү, жоопкерчиликсиз, педагогикалык аракеттин гана объектиси	Окуучу өзүнүн жекече өнүгүүсүнө өзү жооп берет
Сабак репродуктивдүү түрдө өтүп, билим жана аракеттер, ыкмалар окуучуга даяр түрүндө берилет	Сабак продуктивдүү, креативдүү түрдө өтүлөт б.а. сабак окутуунун бир формасы катары келип, көбүнчө басым са-

бактан тышкаркы иштердин формаларына – топто иштөөгө, китепканада, компьютердик класста өз алдынча иштөөгө ж.б. жасалат

Демек, компетенттүүлүккө багыттап окутуу өзү салттуу окутуудан башталуусу керек. Биз салттуу окутууну четке кагып сала албайбыз. Ошону менен бирге эле, салттуу окутуу менен компетенттүү окутууну бири-бирине карама-каршы да кое албайбыз. Булар бири-бирин толуктап, тактап турган ар биринин өзүнө тиешелүү баалуулуктары бар педагогикалык көрүнүштөр десек болот. Базалык жактан терең билимге ээ кылууда салттуу окутуунун ролу абдан зор.

Компетенция – бул окуучунун өздөштүргөн билимдерин, билгичтиктерин жана көндүмдөрүн, ошондой эле теориялык жана практикалык маселелерди чыгаруу үчүн турмушта ишмердүүлүктүн жолдорун колдонууга даярдыгы [4].

Компетенттүүлүк – өздөштүрүлгөн билимдерден айырмаланып, маселелерди чыгарууда билимдерди жана билгичтиктерди колдонуу учурунда билинет.

Дидакт-окумуштуу И.И. Кобыляцкий (2002) жана психолог А.К. Маркова (2014) окуучулардын өз алдынча иштерин, алардын окуу мүмкүнчүлүктөрүнө жараша ишмердүүлүгүн төмөнкүдөй баскычтарга бөлүштүрүшөт: берилген үлгү боюнча көчүрүп-тууроо аракеттери; маалыматты кайрадан айтып берүү боюнча репродуктивдүү иш-аракеттер; алынган билимди өз алдынча колдонуунун продуктивдүү иш-аракети.

Дүйнөлүк педагогикадагы илимий ойлорду жалпылаштыруу менен окуучулардын өз алдынча иштөөсүн уюштуруунун илимий негиздери катары өнүктүрүүчүлүк окутуу идеясын жана анын принциптерин айтууга болот. Ошондуктан, окуучулар өз алдынча иштерин туура уюштуруу бир нече оң таасир берет:

- окуучуну өз алдынча ой жүгүртөт жана өз алдынча аң-сезимди бекем өздөштүрөт;
- өз алдынча билим алуу ыкмаларын билишет;
- логикалык ой-жүгүртүүсү өсөт;
- ар бир окуучунун мугалим менен болгон диалогунун мүмкүнчүлүгү жаралат;
- өз алдынча билимге ээ болуу муктаждыгы өсөт.

Жыйынтыгында окуучу үйрөнүлүп жаткан материалды тереңирээк түшүнүү гана эмес, теманын башкысын тандоого, анын маанилүүлүгүн өзү үчүн да негиздөөнү үйрөнөт.

Учурда билим беруунун негизги маселеси, окуучуларды алган билимдерине өз алдынча анализ

жүргүзүү, аларды жаңы ситуацияларга колдонуу, ар кандай шарттарда чечимдерди таап, өз алдынча жыйынтык чыгаруу жана жалпылоо билгичтиктерин калыптандыруу болуп саналат.

Өз алдынча иш – бул мугалимдин берген тапшырмасы боюнча анын жетекчилиги астында окуучулар өз күчүн жана активдүүлүктөрүн көрсөтүп, окуу маселесин өз алдынча чечүүсүн уюштуруучу окутуунун методу болуп саналат.

Математиканы окуп үйрөнүүдө өз алдынча иштерди уюштуруунун мааниси чоң, анткени математика предмети логикалык ойлоону өстүрүүгө, өз ара пикирлешүүгө, так жана түшүнүктүү сүйлөөгө өбөлгө түзөт. Мындай шарттарды ишке ашырууда мугалимдин алдында турган маселе окуучулардын өз алдынча иштөө жана активдүү ойлоосун өстүрүү менен программада каралган материалдар боюнча бекем билимдерди камсыз кылуу болуп саналат [3].

Математика боюнча өз алдынча иштер окутуу жана тарбиялоо процессинин өзгөчө курамдык бөлүгүн түзөт. Аны окуучулардын окуу ишмердүүлүгүн уюштуруунун формасы катары кароо керек.

Өз алдынча иштердин натыйжалуулугун арттыруу үчүн мугалим класста түрдүү методикалык көрсөтмөлөрдөн, алгоритмдерден жана эстетиктерден колдонуусу зарыл. Түрдүү тапшырмаларды аткарууда же аткарылган тапшырмаларды анализдөөдө, ар дайым окуучулардын көңүлүн ошол көрсөтмөлөргө, алгоритмдерге жана эстетиктерге буруп турат. Бул өз кезегинде окуучулардын ишмердүүлүгүн уюштуруунун кээ бир жолдорун, аракеттердин анык бир тартибин өздөштүрүүгө жана зарыл болгон билгичтиктерди тез алууга жардам берет.

Ар бир өз алдынча ишти текшерип, эмнени билди, дагы эмнеге өзгөчө көңүл буруу керектигин аныктап жана жыйынтыгын чыгарып туруу абзел. Өз алдынча иштөө учурунда кетирилген каталардын себебин аныктап, аны оңдоонун туура жолун табууга мүмкүнчүлүк түзүлөт.

Оозеки суроо – жоопторго альтернатива бул – математикалык диктант. Мисалы, катары 8-класстын «квадраттык теңдемелер» темасы боюнча төмөнкү тапшырмаларды карайлы.

1. Математикалык диктант. Таблицаны толтургула.

Мында $a, b, c - ax^2 + bx + c = 0$ квадраттык теңдеменин тиешелүү коэффициенттери, D – анын дискриминанты жана x_1, x_2 - квадраттык теңдеменин тамырлары.

Теңдеме	a	b	c	D	x_1+x_2	$x_1 \cdot x_2$	толук	толук эмес	келтирилген
$4x^2 = 0$									

$-6x^2 + 5 = 0$								
$3x^2 + 4x = 0$								
$10x^2 + 2 = 0$								
$x^2 - 9 = 0$								
$x^2 - 10x + 21 = 0$								

2. Виеттин теоремасынын жардамы менен төмөнкү теңдемелердин жообун аныктагыла:

1. $x^2 + 5x - 6 = 0$
2. $x^2 - 9x + 20 = 0$
3. $x^2 - 19x + 88 = 0$
4. $x^2 + 16x + 63 = 0$

Заманбап мугалим инструктордун ролун аткарып, сабакта инновациялык методдордон көбүрөөк пайдаланып, окуучуларды пассивдүү угуучудан, окуу процессинин активдүү катышуучусу катары тарбиялоого тийиш. Окуучу билим берүү процессинин активдүү катышуучусу катары өз алдынча ойлонуп, ой жүгүртүп, өз пикирин эркин айтууга жана керек болгон учурда өз оюн далилдеп берүүгө көнүгөт.

Жыйынтыктап айтканда, математика курсу боюнча окуучулардын компетенттүүлүгүн калыптандырууда өз алдынча иштөө ишмердүүлүгүнө көбүрөөк жетиштүү көңүл бөлүнөт жана окуучулардын өз алдынча иштөөсүнүн натыйжалуулугун жогорулатып, анын аткарылышында окуучулар өз алдынча ишмердүүлүк жасай алуу менен билим, билгичтик жана көндүмдөрүнө ээ болушуп, креативдик ишмердүүлүк жүргүзө алуу сапаттарынын өнүгөт.

Адабияттар:

1. Алиев Ш.А., Сыдыкова М.Б. Актуальность формирования умений и развитие навыков самостоятельной работы

- студентов / Материалы меж., науч.-практ. конф., посвящ. 130-летию Э.Арабаева. / Вестник КГУ им. И.Арабаева. - Бишкек, 2011. - С. 324-326.
2. Алтыбаева М. Окутууга компетенттүүлүк мамиледе билим берүүнүн натыйжаларына мониторингдин мүмкүнчүлүктөрү. Ош жарчысы. 2016-жыл, №3 4-чыгарылышы. 8-12-б.
3. Бекбоев И. Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. 3-басылышы. - Б.: «Улуу тоолор», 2015. -384-б.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования [Текст] / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. №5., 2003. - С. 34-42.
5. Лебедев О.Е. Компетентный подход в образовании [Текст] / О.Е. Лебедев / Школьные технологии. - 2004. - №5. - С. 3.
6. Төрөгелдиева К.М. Математиканы окутуунун методикасы боюнча Студент – математиктердин өз алдынча иштери [Текст]: Методикалык колдонмо / К.М. Төрөгелдиева. - Бишкек: Мурас басмаканасы, 2007. - 102-б.
7. Шайланова М.М. Билим берүү процессинде студенттердин жогорку окуу жайларында компетенттүүлүккө ээ болуусунун шарттары / И.Арабаев атындагы КМУнун жарчысы. - Бишкек, 2012. - 133-б.
8. Аблабекова Ж.К., Сагирова Н.А. Самостоятельная работа студентов как особый вид учебной деятельности. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - 2016. - №. 11. - С. 248-249.
9. Бекташева Д.Н. Внеучебная и самостоятельная деятельность как средство формирования у студентов управленческих качеств. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2008. №.10. С. 141-144.